

Wójcik, Zbigniew J.

Sesja naukowa Zespołu Historii Farmacji (Problemy polskiego czasopiśmiennictwa naukowego na początku XIX wieku)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24/r2, 471-473

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

feraty wygłosili: dr Zdzisław Kosiek — *Projekty utworzenia katedry rolnictwa na Uniwersytecie Jagiellońskim* i dr Zygmunt Strzetelski — *Z dziejów doświadczalnego rolnictwa małopolskiego do 1918 r.*

Z. Kosiek przedstawił pierwsze projekty utworzenia katedry rolnictwa i weterynarii na UJ na tle sytuacji europejskiej w szkolnictwie rolniczym z końcem XVIII w. Omówił rolę Hugona Kołłątaja, który był inicjatorem tych projektów i starania o ich realizację podejmowane w ramach Wydziału Filozoficznego UJ.

Z. Strzetelski omówił skrótowo działalność pierwszego pola i stacji doświadczalnych, działających już w latach 90-tych XIX w. przy Wyższej Szkole Rolniczej w Dublinach. Następnie przedstawił historię powstania Doświadczalnego Zakładu Rolniczego przy Studium Rolniczym UJ, który działał od 1902 r. w Krakowie pod kierunkiem prof. Stefana Jentysa. Prowadzono w nim na dużą skalę doświadczenia roślinne w gospodarstwach chłopskich i ziemiańskich oraz analizy botaniczno-chemiczne, głównie badania nad kiełkowaniem nasion i analizy nawozów sztucznych. Doskonale wyniki badań Zakładu i jego znaczny wpływ na rozwój gospodarki chłopskiej w Małopolsce był zasługą Jentysa i jego ogromnego wkładu pracy.

W dyskusji nad referatem Z. Kosieka zwrócono uwagę na fakt, że polskie projekty założenia katedry rolnictwa były bardzo wczesne w porównaniu z analogicznymi projektami w krajach zachodnich, a H. Kołłątaj jedynie w projektach katedry weterynarii mógł opierać się na wzorach wiedeńskich; pozostałe plany były zupełnie oryginalne (S. Brzozowski).

Odnosnie referatu Z. Strzetelskiego dyskutanci zastanawiali się nad osobą S. Jentysa, kierunkiem jego studiów w Niemczech i wpływem ich na późniejszą działalność.

Ligia Hayto
(Kraków)

SESJA NAUKOWA ZESPOŁU HISTORII FARMACJI
(PROBLEMY POLSKIEGO CZASOPISMIENICTWA NAUKOWEGO
NA POCZĄTKU XIX WIEKU)

We wprowadzeniu do sesji, która odbyła się 14 XII 1978 r., przewodnicząca Zespołu — dr Barbara RembIELińska-Kuźnicka — przedstawiła niektóre kierunki jego prac. Zwracam tu uwagę tylko na sprawy mogące zainteresować szersze grono historyków nauki. Postanowiono więc przystąpić do pracy nad monografią dziejów farmacji w Polsce. Pracę tę rozpoczęto wykonując już kwerendy archiwalne, a także analizy bibliograficzne czasopism (m. in. „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego”). Nawiązano także ścisłą współpracę z Sekcją Historyczną Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Pozwoli to zjednoczyć wysiłki nad głównym zadaniem Zespołu, tzn. nad opracowaniem monografii historii tej dyscypliny.

Sesja poświęcona czasopiśmiennictwu naukowemu składała się z dwóch części. W pierwszej z nich dr Eugeniusz Tomaszewski przedstawił bardzo interesujący referat pt. *Rozwój polskiego czasopiśmiennictwa naukowego do roku 1831. Cz. I. Analiza rynku wydawniczego*. Referenta interesowała — na tym etapie opracowania problemu — analiza ilościowa (metody statystyczne) i geograficzna, oddająca pewne tendencje w rozwoju polskiego czasopiśmiennictwa naukowego.

Do czasopism naukowych referent zakwalifikował periodyki ściśle naukowe, a także lekarskie, techniczne i niektóre rolnicze. Problematyka naukowa pojawiała się też obficie na łamach czasopism literackich, a nawet tzw. czasopism „moralnych” (dziś tę ostatnią grupę zakwalifikowalibyśmy raczej do popularnonauko-

wych czasopism ogólnohumanistycznych). W omawianym okresie przeważały liczbowo czasopisma mieszane — różnotematyczne.

Pierwszym periodykiem naukowym w Polsce była „Polnische Bibliothek”, wydawana w Gdańsku w latach 1718—1719 (tzn. 53 lat po ukazaniu się pierwszego naukowego czasopisma na świecie). Do 1831 r. założono na ziemiach polskich (w granicach sprzed 1772 r.) ogółem 385 periodyków, z czego 122 można zaliczyć do naukowych lub w znacznym stopniu poświęconych tej problematyce. Okres, którym zajmował się referent, podzielony został na 2 podokresy. Pierwszy zakończył się w roku upadku Rzeczypospolitej, a drugi trwał w latach 1796—1831. W tym ostatnim wydano 78 periodyków naukowych. Był to podokres niejednorodny. Dopiero bowiem po Kongresie Wiedeńskim nastąpił równomierny rozwój czasopiśmiennictwa (nie stagnacja — jak sądzą niektórzy). Wtedy ostatecznie wykształciło się właściwe — polskie czasopiśmiennictwo naukowe.

Niektóre dane dotyczące geografii czasopiśmiennictwa naukowego i lata ukazywania się poszczególnych periodyków podane zostały przez dra Tomaszewskiego w specjalnej tabeli (udostępnionej słuchaczom). Natomiast dalsze, szczegółowe informacje odnośnie geografii czasopiśmiennictwa, uwarunkowań towarzyszących ich ukazywaniu się, dynamiki wydawniczej itp. zostaną przedstawione w drugiej części referatu na posiedzeniu Zakładu Historii Organizacji Nauki IHNOiT w 1979 r.

W dyskusji poruszono szereg spraw szczegółowych. Tak np. doc. Zbigniew Wójcik sugerował potrzebę rozpatrzenia jako czasopism tzw. dorocznych popisów szkolnych oraz regularnie ukazujących się zestawów pytań egzaminacyjnych w szkołach wyższych¹. Dr Bolesław Orłowski zwrócił uwagę na potrzebę wykonania bibliografii artykułów naukowych w XIX-wiecznej prasie codziennej. Podkreślił on również konieczność określenia kręgu odbiorców poszczególnych czasopism. Mgr Wanda Grębecka stwierdziła, że krąg odbiorców był zawsze szerszy, niż wskazuje na to nakład czasopisma. Widziała ona także potrzebę wzbogacenia wspomnianej uprzednio tabeli o dane dotyczące zamierania poszczególnych czasopism (ważne zwłaszcza w czasopiśmiennictwie rolniczym), gdyż pozwoli to ustalić liczbę efemeryd oraz ewolucję czasopism specjalistycznych.

Odpowiadając dyskutantom referent podkreślił, że zagadnienie efemeryd, nakłady itp. omówi w drugiej części referatu. Natomiast ważna kwestia bibliografii zawartości poszczególnych periodyków (zwłaszcza prasy codziennej) winna stanowić przedmiot osobnych opracowań.

W drugiej części sesji przedstawiono następujące referaty: mgr Halina Lichočka — *Analiza zawartości „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego” (1820—1822)*, mgr Wanda Grębecka — *Zagadnienia botaniczne w „Pamiętniku Farmaceutycznym Wileńskim”*, dr Bazyli Leszczyłowski — *Myśl deontologiczna na łamach „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego”*.

Mgr Halina Lichočka dokonała analizy wydanego w 8 zeszytach (w latach 1820—1822) „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego”. Czasopismo to, założone przez Jana Wolfganga i Jerzego Gutta, stało na najwyższym poziomie naukowym. Było periodykiem Wydziału Farmaceutycznego w Wileńskim Towarzystwie Lekarskim, a także Towarzystwa Farmaceutycznego Wileńskiego. 27% wydrukowanych w nim prac — to artykuły oryginalne, 16% opracowania zmodyfikowane,

¹ Dyskusje na ten temat toczyły się także po sesji. Dotyczyły one m.in. sprawy wznowień niektórych tomów czasopism (tak np. Czesław Gutry ustalił, że S. Staszic w 1815 r. wydał po raz drugi dwa pierwsze tomy „Rocznika Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”). Niektórzy autorzy osobno drukowali odbitki prac zamieszczanych w czasopismach naukowych (autor niniejszej notatki odnalazł odbitkę pracy W. Bessera z „Dziennika Wileńskiego” z 1828 r.). Zdecydowano także, że doroczne popisy szkolne i zestawy pytań egzaminacyjnych (mimo ich kwalifikacji w katalogu Biblioteki Narodowej do czasopism) nie zostaną wzięte pod uwagę, gdyż nie mają wyraźnych cech periodyczności (bieżącej numeracji).

a pozostałe 57% to recenzje, informacje kronikarskie itp. Owe zmodyfikowane artykuły zostały zaczerpnięte z najznakomitszych czasopism obcych (referentka zestawiła ich listę) i wzbogacone przez autorów wynikami własnych badań. Poszczególne opracowania drukowane w omawianym czasopiśmie dotyczyły nie tylko farmacji w ścisłym tego słowa znaczeniu, lecz również tych kierunków nauk chemicznych i przyrodniczych, które miały ważne znaczenie dla farmaceutów (przede wszystkim botanika, ale także balneologia, mineralogia). Zarówno treść artykułów, jak i zawartość poszczególnych działów wskazują, że omawiane czasopismo było nowoczesnym periodykiem naukowym.

W dyskusji dr Tomaszewski podkreślił, że w przedstawionej przez mgr Li-chocką analizie zawartości czasopisma naukowego została zastosowana — warta upowszechnienia — próba statystycznego określenia jego zawartości. Byłoby też celowe dokładniejsze ustalenie profesji autorów, jak i kręgu odbiorców.

W kolejnym referacie mgr Wanda Grębecka zwróciła uwagę, że botanika interesowała farmaceutów zawsze. Rośliny stanowiły bowiem surowiec dla wielu lekarstw. Z tych względów zespół twórczo pracujących farmaceutów w Wilnie i Krzemieńcu prowadził również badania zarówno chemicznego składu poszczególnych roślin, jak i ogólnego rozpoznania flory (systematyki, geografii roślin). Pod tym względem „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” jest czasopismem o wielkiej wartości źródłowej. Zamieszczano w nim nowoczesne na owe czasy analizy chemiczne roślin wyzyskiwanych w lecznictwie, ale także monografie poszczególnych gatunków. Oprócz tego ukazywały się artykuły dotyczące ogólnych problemów botanicznych, historii tej dyscypliny itp. Wreszcie — co jest bardzo ważne — opisy poszczególnych roślin dokumentowane były odpowiednimi rycinami.

W dyskusji nad tym referatem zabierali głos m.in. prof. Henryk Bukowiecki (zagadnienia ilustracji w pracach botanicznych, fałszowanie roślin, błędy w oznaczeniach roślin), dr Bazyli Leszczyłowski (ekonomiczne przesłanki fałszowania roślin), dr Władysław Markowski (zielarstwo w „Pamiętniku”, problem „służby krajowi” w pracach poszczególnych autorów), doc. Zbigniew Wójcik (sprawa priorytetu badań J. Osińskiego nad chemizmem roślin), mgr Wiesław Ciechomski (środki farmaceutyczne w „Pamiętniku”, sprawa odkrycia skrobi).

W ostatnim referacie dr Bazyli Leszczyłowski poruszył problemy istotne dla zawodu farmaceuty od dawna. Mówił m.in. o popularyzacji postaw patriotycznych wśród czytelników „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego”, a ponadto o wpajaniu farmaceutom odpowiedzialności za zdrowie chorych. Wskazał także na analizowane wówczas sprawy permanentnego kształcenia. Podkreślił również, że czasopismo o nakładzie 250 egzemplarzy docierało do 124 miejscowości, a wśród czytelników były różne grupy zawodowe.

Ogólny charakter referatu wywołał znaczny odzew wśród słuchaczy. Dlatego w dyskusji poruszono sprawy dotyczące analizy rynku „Pamiętnika” (dr E. Tomaszewski), troski o sprawy etyki zawodowej farmaceutów w literaturze z XVI w. (prof. H. Bukowiecki), znaczenia naukowego i dydaktycznego czasopism farmaceutycznych oraz wzajemnego oddziaływania uczonych i praktyków (mgr Jadwiga Brzezińska). Omówiono także instrukcję jednej z aptek krakowskich z 1847 r., uwy puklającą problemy moralności pomocników aptekarskich (mgr Zofia Lech) oraz potrzebę zestawienia literatury o obowiązkach aptekarzy (dr W. Markowski).

Zebranie zamknęła dr B. Rembielińska-Kuźnicka podkreślając, że sesja była bardzo wartościowym spotkaniem i będzie inspirowała zarówno referentów, jak i słuchaczy do bardziej szczegółowych studiów nad czasopismami naukowymi w Polsce.